पाठ – 4
सदैव पुरतो निधेहि चरणम्

अभ्यास:

Q1. पाठे दत्तं गीतं सस्वरं गायत।

Answer. स्वयं प्रयास करे।

Q2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत-

(क) स्वकीयं साधनं किं भवति?

(ख) पथि के विषमा: प्रखरा:?

(ग) सततं किं करणीयम्?

(घ) एतस्य गीतस्य रचयिता क:?

(ङ) स: कीदृश: कवि: मन्यते?

Answer. (क) बलम्।

(ख) पाषाणा:।

(ग) ध्येय स्मरणम्।

(घ) श्रीधर भास्कर वर्णेकर:।

(ङ) राष्ट्रवादी।

Q3. मञ्जूषात: क्रियापदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- निधेहि विधेहि जहीहि देहि भज चल कुरु यथा-त्वं पुरत: चरणं निधेहि।

(क) त्वं विद्यालयं ——————।

(ख) राष्ट्रे अनुरक्तिं ——————।

(ग) मह्यं जलं ——————।

(घ) मूढ! —————— धनागमतृष्णाम्।
(ङ) —————— गोविन्दम्।

(च) सततं ध्येयस्मरणं —————— ।

Answer. (क) त्वं विद्यालयं चल।

(ख) राष्ट्रे अनुरक्तिं विधेहि।

(ग) मह्यं जलं देहि।

(घ) मूढ! जहीहि धनागमतृष्णाम्।

(ङ) भज गोविन्दम्।

(च) सततं ध्येयस्मरणं कुरु।

Q4. (अ) उचितकथनानां समक्षम् 'आम्', अनुचितकथनानां समक्षं 'न' इति लिखत-

यथा	पुरत: चरणं निधेहि।	आम्
(क)	निजनिकेतनं गिरिशिखरे अस्ति।	–
(ख)	स्वकीयं बलं बाधकं भवति।	–
(ग)	पथि हिंस्रा: पशव: न सन्ति।	–
(घ)	गमनं सुकरम् अस्ति।	–
(ङ)	सदैव अग्रे एव चलनीयम्।	–

(आ) वाक्यरचनया अर्थभेदं स्पष्टीकुरुत-

परित:	पुरत:
नग:	नाग:
आरोहणम्	अवरोहणम्
विषमा:	समा:

Answer. (अ)

यथा	पुरत: चरणं निधेहि।	आम्
(क)	निजनिकेतनं गिरिशिखरे अस्ति।	आम्
(ख)	स्वकीयं बलं बाधकं भवति।	न
(ग)	पथि हिंस्रा: पशव: न सन्ति।	न
(घ)	गमनं सुकरम् अस्ति।	न
(ङ)	सदैव अग्रे एव चलनीयम्।	आम्

(आ) परित: – ग्रामं परित: उद्यानम् अस्ति। पुरत: – सत्यं पुरत: विजय अस्ति। नग: – हिमालय: एक महान् नग: अस्ति। नाग – शिव: नाग: धारयति। आरोहणम् – किञ्चित यात्री वसयाने आरोहणम् करोति। अवरोहणम् – किञ्चिदपि वसयानात् अवरोहणम् करोति। विषमा: – सन्मार्गा: विषमा: भवति। समा: – कुमार्गा: समा: भवति।

Q5. मञ्जूषात: अव्ययपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- एव खलु तथा परित: पुरत: सदा विना

(क) विद्यालयस्य —————— एकम् उद्यानम् अस्ति।

(ख) सत्यम् —————— जयते।

(ग) किं भवान् स्नानं कृतवान् —————— ?

(घ) स: यथा चिन्तयति —————— आचरति।

(ङ) ग्रामं —————— वृक्षा: सन्ति।

(च) विद्यां —————— जीवनं वृथा।

(छ) —————— भगवन्तं भज।

Answer. (क) विद्यालयस्य पुरतः एकम् उद्यानम् अस्ति।

(ख) सत्यम् एव जयते।

(ग) किं भवान् स्नानं कृतवान् खलु?

(घ) सः यथा चिन्तयति तथा आचरति।

(ङ) ग्रामं परितः वृक्षाः सन्ति।
(च) विद्यां विना जीवनं वृथा।

(छ) सदा भगवन्तं भज।

Q6. विलोमपदानि योजयत-

पुरतः	विरक्तिः
स्वकीयम्	आगमनम्
भीतिः	पृष्ठतः
अनुरक्तिः	परकीयम्
गमनम्	साहसः

Answer.

पुरत:	पृष्ठत: ।
स्वकीयम्	परकीयम् ।
भीति:	साहस: ।
अनुरक्ति:	विरक्ति: ।
गमनम्	आगमनम् ।

Q7. (अ) लट्लकारपदेभ्य: लोट्-विधिलिङ्लकारपदानां निर्माणं कुरुत-

लट्लकारे	लोट्लकारे	विधिलिङ्लकारे
यथा-पठति	पठतु	पठेत्
खेलसि	______________	______________
खादन्ति	______________	______________
पिबामि	______________	______________
हसत:	______________	______________
नयाम:	______________	______________

(आ) अधोलिखितानि पदानि निर्देशानुसारं परिवर्तयत-

यथा – गिरिशिखर (सप्तमी-एकवचने)	गिरिशिखरे
पथिन् (सप्तमी-एकवचने)	______________
राष्ट्र (चतुर्थी-एकवचने)	______________
पाषाण (सप्तमी-एकवचने)	______________
यान (द्वितीया-बहुवचने)	______________
शक्ति (प्रथमा-एकवचने)	______________
पशु (सप्तमी-बहुवचने)	______________

Answer. (अ)

लट्लकारे	लोट्लकारे	विधिलिङ्लकारे
यथा-पठति	पठतु	पठेत्
खेलसि	खेल	खेले:
खादन्ति	खादन्तु	खादेयु:
पिबामि	पिबानि	पिबेयम्
हसत:	हसताम्	हसेताम्
नयाम:	नयाम	नयेम

(आ)

यथा – गिरिशिखर (सप्तमी-एकवचने)	गिरिशिखरे
पथिन् (सप्तमी-एकवचने)	पथि
राष्ट्र (चतुर्थी-एकवचने)	राष्ट्राय
पाषाण (सप्तमी-एकवचने)	पाषाणे
यान (द्वितीया-बहुवचने)	यानानि
शक्ति (प्रथमा-एकवचने)	शक्तिः
पशु (सप्तमी-बहुवचने)	पशुनाम